

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3^{ος} όρ.), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; φαξ: 210 7233217;

e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

Προς την Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων

Προτάσεις σχετικά με το σχέδιο νόμου «Δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, στα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια και στο Ελεγκτικό Συνέδριο»*

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), η οποία ιδρύθηκε και λειτουργεί βάσει του Ν 2667/1998, κατ' εφαρμογή κανόνων των Ηνωμένων Εθνών, ως ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μετέσχε στη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης της Βουλής 29^{ης} Ιανουαρίου 2014, όπου ανέπτυξε παρατηρήσεις επί του άνω Σ/Ν.

Δεδομένου ότι από τη σχετική Έκθεση της Διαρκούς Επιτροπής, της 31.01.2014, προκύπτει ότι η Διαρκής Επιτροπή ενέκρινε το Σ/Ν χωρίς καμία τροποποίηση, η ΕΕΔΑ υποβάλλει και πάλι τις παρατηρήσεις της προς την Ολομέλεια της Βουλής.

Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει το Σ/Ν ως θετικό βήμα προς αντιμετώπιση του προβλήματος της μακράς διάρκειας των δικών, που θίγει το κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα, διεθνείς συνθήκες προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το δικαιο της ΕΕ, θεμελιώδες δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία. Την επείγουσα ανάγκη αντιμετώπισης του συστημικού και χρόνιου αυτού προβλήματος, που έχει επισύρει σωρεία καταδικών της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), έχει επανειλημμένα τονίσει η ΕΕΔΑ, με πιο πρόσφατο παράδειγμα τις Παρατηρήσεις και Προτάσεις που διατύπωσε ενόψει της ψήφισης των νόμων 3900/2010 και 4055/2012¹.

Όπως υπενθυμίζεται και στην Αντιολογική έκθεση του παρόντος Σ/Ν, το ΕΔΔΑ, με τις «πιλοτικές αποφάσεις» *Μιχελιουδάκη κατά Ελλάδας*² (για τις διαδικασίες ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων) και *Γλύκατζη κατά Ελλάδας*³ (για τις

* Οι παρούσες παρατηρήσεις εγκρίθηκαν από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ κατά τη συνεδρίαση της 30.01.2014. Εισηγήτριες Σοφία Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, εκπρόσωπος του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, και Αικατερίνη Τσαμπίη και Ρωζάνη Φράγκου, επιστημονικές συνεργάτιδες της ΕΕΔΑ.

¹ Βλ. ΕΕΔΑ «Παρατηρήσεις και προτάσεις σχετικά με το σχέδιο νόμου "Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις", *Ετήσια Έκθεση 2010*, σελ. 118 (http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/dikaih_dikh/Veltiosi_poinikon_dikon_2010.pdf) και «Παρατηρήσεις και προτάσεις σχετικά με το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «για τη δίκαιη δίκη και την εύλογη διάρκεια αυτής»: http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/dikaih_dikh/EEDA_parat_polunomosxedio_tel.pdf.

² ΕΔΔΑ, *Μιχελιουδάκης κατά Ελλάδας*, 3.7.2012.

³ ΕΔΔΑ, *Γλύκατζη κατά Ελλάδας*, 30.1.2013.

διαδικασίες ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων), καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση των άρθρων 6, παρ. 1, και 13 ΕΣΔΑ και έταξε προθεσμία για την εισαγωγή ειδικού ένδικου βοηθήματος ή συνδυασμού ένδικων βοηθημάτων, που να εξασφαλίζουν πράγματι αποτελεσματική αποκατάσταση της ζημίας από υπερβολική διάρκεια των διαδικασιών. Όρισε, δε, ότι τα εν λόγω ένδικα βοηθήματα πρέπει να είναι σύμφωνα με τις αρχές της ΕΣΔΑ και να τεθούν σε ισχύ εντός ενός έτους από την τελεσιδικία των αποφάσεων, δηλαδή έως την 3^η Ιουλίου 2013 και την 30^η Ιανουαρίου 2014 αντίστοιχα.

Ως προς το συγκεκριμένο Σ/Ν, η ΕΕΔΑ παρατηρεί τα εξής:

Επί της ανάγκης να λαμβάνεται υπόψη και η συνολική καθυστέρηση της δίκης

Στο άρθρο 3, παρ. 1, του παρόντος Σ/Ν προβλέπεται ότι *«η αίτηση ασκείται ανά βαθμό δικαιοδοσίας»*, ο δε αυτών *«δε μπορεί να ζητήσει δίκαιη ικανοποίηση για υπέρβαση εύλογης διάρκειας της δίκης, η οποία έλαβε χώρα σε προηγούμενο βαθμό δικαιοδοσίας, με την αίτηση για καθυστέρηση δίκης από ανώτερο δικαστήριο»*.

Πρόκειται για ρύθμιση ανάλογη με εκείνη του άρθρου 55, παρ. 1, του Ν 4055/2012 σχετικά με την άσκηση αίτησης για δίκαιη ικανοποίηση λόγω αδικαιολόγητης καθυστέρησης της δίκης ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, που θεσπίσθηκε κατόπιν της πιλοτική απόφασης του ΕΔΔΑ Αθανασίου κλπ κατά Ελλάδας⁴. Επί της διάταξης αυτής του Ν. 4055/2012 είχε τοποθετηθεί η ΕΕΔΑ, επισημαίνοντας την ανάγκη να λαμβάνεται υπόψη και η συνολική καθυστέρηση των επιμέρους σταδίων της δίκης. Όπως είχε τότε σημειώσει η ΕΕΔΑ, είναι θετικό το ότι η γέννηση της αξίωσης του θύματος της καθυστέρησης για δίκαιη ικανοποίηση επέρχεται πριν από την έκδοση αμετάκλητης απόφασης.

Ωστόσο, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, για να κριθεί αν υπήρξε καθυστέρηση που συνιστά παράβαση του άρθρου 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ και, συνεπώς, για να επιδικασθεί αποζημίωση που αποκαθιστά τη συνολική ζημία του θύματος της καθυστέρησης, λαμβάνεται υπόψη *«η συνολική διάρκεια της δίκης, σε όλα τα στάδιά της»* και έως το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο διάδικος μπορεί να λάβει επίσημο αντίγραφο της τελικής απόφασης. Δεδομένου, λοιπόν, ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η συνολική διάρκεια της δίκης, το προτεινόμενο με το Σ/Ν σύστημα δε ανταποκρίνεται επαρκώς στις απαιτήσεις του άρθρου 13 ΕΣΔΑ.

Πράγματι, είναι δυνατό σε κάποιο βαθμό δικαιοδοσίας να μην υπάρχει μεγάλη καθυστέρηση, οπότε για τον βαθμό αυτόν δεν θα επιδικασθεί αποζημίωση.

⁴ ΕΔΔΑ Αθανασίου κλπ κατά Ελλάδας, 21.12.2010.

Εντούτοις, η διάρκεια της δίκης σ' αυτόν το βαθμό, η οποία μόνη της δεν συνιστά παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ, προστιθέμενη στη συνολική διάρκεια, μπορεί να συμβάλει σε αύξησή της, έτσι ώστε να συντρέχει παράβαση της ΕΣΔΑ. Με την προς ψήφιση ρύθμιση, συνεπώς, που δεν λαμβάνει υπόψη τη συνολική διάρκεια της δίκης, η παράβαση αυτή δεν είναι δυνατό να επανορθωθεί.

Για το λόγο αυτό, η ΕΕΔΑ προτείνει τη δυνατότητα άσκησης αίτησης δίκαιης ικανοποίησης τόσο για την ανά βαθμό δικαιοδοσίας καθυστέρηση, όσο και για την καθυστέρηση της δίκης στο σύνολο των βαθμών δικαιοδοσίας. Σε περίπτωση δε όπου έχει ήδη επιδικασθεί αποζημίωση για καθυστέρηση σε συγκεκριμένο βαθμό δικαιοδοσίας, αυτό θα πρέπει να συνεκτιμηθεί από το δικαστήριο που θα κληθεί να επιδικάσει αποζημίωση για τη συνολική καθυστέρηση της δίκης.

Επί της ένταξης των σχετικών διατάξεων του Σ/Ν στους αντίστοιχους Κώδικες

Δεν προκύπτει από το Σ/Ν πρόβλεψη οι προτεινόμενες ρυθμίσεις να ενταχθούν στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και στον Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο (όπως αυτός κυρώθηκε με τον Ν 4129/2013 - ΦΕΚ 52 Α/28-2-2013), αντίστοιχα. Άλλωστε, και παρά τις σχετικές συστάσεις της ΕΕΔΑ, οι αντίστοιχες διατάξεις για τη διοικητική δικαιοσύνη, αυτές των άρθρων 53-58 του Ν 4055/2012, δεν εντάχθηκαν στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ούτε στο ΠΔ 18/1989 που διέπει τη διαδικασία στο ΣτΕ. Η ΕΕΔΑ κρίνει αναγκαία την ενσωμάτωση των διατάξεων του παρόντος Σ/Ν στους αντίστοιχους Κώδικες, προς τον σκοπό εξυπηρέτησης της ασφάλειας δικαίου.

Επί του ύψους του παραβόλου

Το άρθρο 3, παρ. 6, του παρόντος Σ/Ν προβλέπει επί ποινή απαραδέκτου ότι για την άσκηση της αίτησης καταβάλλεται παράβολο υπέρ του Δημοσίου, το οποίο ορίζεται σε διακόσια (200) Ευρώ. Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει το γεγονός ότι, κατά τη συζήτηση του Σ/Ν στη Διάρκη Επιτροπή, ο κ. Υπουργός Δικαιοσύνης έθεσε ο ίδιος το θέμα και αναγνώρισε τη σοβαρότητά του

Η ΕΕΔΑ έχει ήδη επισημάνει ότι το ύψος του παραβόλου είναι ικανό να θίξει καιρία το δικαίωμα σε δικαστική προστασία μεγάλου αριθμού προσώπων. Σημαντικό είναι δε, να συνεκτιμηθεί το γεγονός ότι σε περίπτωση μη ευδοκίμησης της αίτησης δίκαιης ικανοποίησης, όπως αυτή ορίζεται στις διατάξεις του παρόντος Σ/Ν, το παράβολο δεν επιστρέφεται στον αιτούντα, ο οποίος ενδέχεται να έχει κληθεί να καταβάλει, ανά περίπτωση, τα ήδη πολύ υψηλά παράβολα της κύριας δίκης. Δεδομένου, επίσης, ότι το Σ/Ν μέχρι στιγμής

προβλέπει ότι η αίτηση ασκείται ανά βαθμό δικαιοδοσίας, σε περίπτωση που η εκδίκαση μίας υπόθεσης τύχει να καθυστερήσει συνολικά σε περισσότερους από έναν βαθμούς, τότε οι αιτήσεις θα πρέπει να είναι περισσότερες της μίας και, αντίστοιχα, η καταβολή των παραβόλων να επαναληφθεί όσες φορές αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Άλλωστε, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, το άρθρο 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής πρόσβασης σε δικαστήριο. Το δικαίωμα αυτό δεν είναι μεν απόλυτο, καθώς υπόκειται από τη φύση του σε κρατική ρύθμιση. Οι περιορισμοί τους οποίους επιδέχεται, ωστόσο, δεν επιτρέπεται να θίγουν την ουσία του δικαιώματος. Ειδικότερα, για να είναι σύμφωνο προς το άρθρο 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ, κάθε μέτρο περιορισμού της πρόσβασης σε δικαστήριο, πρέπει να έχει ένα νόμιμο σκοπό και να διέπεται από εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ του χρησιμοποιούμενου μέσου και του επιδιωκόμενου σκοπού⁵.

Ο ασκούμενος από το ΕΔΔΑ έλεγχος της συμβατότητας συγκεκριμένων περιορισμών προς το άρθρο 6, παρ. 1, *«στηρίζεται στην αρχή ότι η ΕΣΔΑ αποσκοπεί στην προστασία δικαιωμάτων όχι θεωρητικών και ανώφελων, αλλά συγκεκριμένων και αποτελεσματικών. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο, λόγω της εξέχουσας θέσης που έχει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη»*⁶. Αυτά ισχύουν και για τις προϋποθέσεις παραδεκτού ενός ένδικου βοηθήματος ή μέσου.

Το ΕΔΔΑ δέχεται καταρχήν το επιτρεπτό περιορισμών με τη μορφή επιβολής οικονομικής επιβάρυνσης προς το συμφέρον της καλής απονομής της Δικαιοσύνης. Πρέπει όμως οι περιορισμοί να δικαιολογούνται από τις ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης ή την οικονομική κατάσταση του προσώπου που προσφεύγει στη Δικαιοσύνη. Έκρινε δε αντίθετο προς το άρθρο 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ ένα πάγιο και ενιαίο τέλος επιβαλλόμενο από το νόμο σε όλους, αδιακρίτως, για την άσκηση ένδικου βοηθήματος ή μέσου.

Ιδιαίτερη σημασία, μάλιστα, αποδίδει το ΕΔΔΑ στο στάδιο κατά το οποίο επιβάλλεται ο περιορισμός. Έτσι, σε περίπτωση που η καταβολή ενιαίου και πάγιου τέλους επιβάλλεται κατά το αρχικό στάδιο της διαδικασίας, ως *προϋπόθεση του παραδεκτού του ένδικου βοηθήματος ή μέσου* (όπως συμβαίνει με το παράβολο), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι *θίγεται η ουσία του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο*. Κι αυτό, επειδή δεν εξασφαλίζεται δίκαιη ισορροπία μεταξύ, αφενός, του συμφέροντος του κράτους να εισπράττει έξοδα της διαδικασίας, και,

⁵ ΕΔΔΑ, *Kreuz κατά Πολωνίας*, 19.6.2001, σκ. 52-55, *V. M. κατά Βουλγαρίας*, 8.9.2006, σκ. 41-44.

⁶ ΕΔΔΑ, *Kreuz κατά Πολωνίας*, σκ. 57, *Weissman κατά Ρουμανίας*, 23.10.2006, σκ. 37.

αφετέρου, του συμφέροντος των προσφευγόντων να ασκήσουν τις αξιώσεις τους ενώπιον των δικαστηρίων⁷. Είναι, συνεπώς, προφανές ότι η εισαγωγή παραβόλου, σε απόλυτο και ενιαίο ύψος διακοσίων (200) Ευρώ για κάθε στάδιο της δίκης, και μάλιστα με ποινή απαραδέκτου, θα θίξει καίρια το δικαίωμα σε δικαστική προστασία μεγάλου αριθμού προσώπων.

Η επιβάρυνση αυτή είναι ιδιαίτερα επαχθής και περιοριστική του εν λόγω δικαιώματος, υπό τις αντίξοες συνθήκες που βιώνει μεγάλο και ραγδαία αυξανόμενο μέρος του πληθυσμού της Ελλάδας, στο πλαίσιο μιας «προγραμματισμένης» και «ευρείας κλίμακας» «φτωχοποίησης», την οποία διαπιστώνουν η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας,⁸ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων.⁹ Και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπιστώνει, ότι ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού μας είναι εκτεθειμένο σε φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό,¹⁰ ενώ πρόσφατες ελληνικές πανεπιστημιακές έρευνες δείχνουν ότι το 44% του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας.¹¹ Σε μία περίοδο, μάλιστα, σοβαρών και εντεινόμενων αναταράξεων στον εργασιακό και ασφαλιστικό τομέα που επιφέρουν περιορισμό και στέρηση θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων, οπότε διαρκώς αυξανόμενος αριθμός ατόμων έχει εντονότερη από ποτέ ανάγκη αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, θα στερηθούν τη δικαστική προστασία αυτά ακριβώς τα πρόσωπα που την έχουν περισσότερο ανάγκη.

Προτάσεις για τη διευκόλυνση της πρόσβασης στη Δικαιοσύνη

Η ΕΕΔΑ έχει προτείνει, ως μέτρα στήριξης των βαριά πληττομένων από την ανεργία, την εργασιακή ανασφάλεια και την απορρύθμιση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, και ικανοποίησης του θεμελιώδους δικαιώματος σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, σε συμμόρφωση προς τις επιταγές του

⁷ ΕΔΔΑ *Weissman κατά Ρουμανίας*, 23.10.2006, σκ. 35-43, *Apostol κατά Γεωργίας*, 28.02.2007, σκ. 65.

⁸ ILO, Observation (CEACR) - adopted 2012, published 102nd ILC session (2013): http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3088061.

⁹ ECSR Complaints 76-80/2012, 7.12.2012: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints_en.asp

¹⁰ Βλ. European Commission *Employment and Social Situation Quarterly Review* September 2012, σ. 16, 45-48, June 2012, pp. 45-47: <http://ec.europa.eu/social>. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Αξιολόγηση του εθνικού προγράμματος μεταρρυθμίσεων και του προγράμματος σταθερότητας του 2013 για την Ελλάδα*, SWD(2013) 358, Βρυξέλλες, 29.5.2013, σελ. 14 και 30, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_greece_el.pdf. Το ποσοστό αυτό έχει εν τω μεταξύ προφανώς αυξηθεί, μαζί με το ραγδαία ανερχόμενο ποσοστό της ανεργίας, τη διαρκή δραστική μείωση μισθών και συντάξεων και την αποδόμηση του Κοινωνικού Κράτους. Βλ. ΕΕΔΑ, «Σύσταση της ΕΕΔΑ και κρίσεις διεθνών οργάνων για τη συμβατότητα μέτρων λιτότητας προς διεθνείς κανόνες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου», 27.6.2013, http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/oikonomikh_krish/eeda_metra_litothtas.pdf και «Σύσταση ΕΕΔΑ: Επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων», *Έκθεση 2011*, σ. 119 επ.

¹¹ Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Η πολιτική κατά της φτώχειας στην Ελλάδα κατά της κρίσης, http://www.paru.gr/files/newsletters/NewsLetter_06.pdf.

άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ και των άρθρων 20 παρ. 1, 21, 22, παρ. 1 και 5, και 25 του Συντάγματος, τα ακόλουθα:

- την *κατάργηση των παραβόλων*, τουλάχιστον για τις εργατικές και κοινωνικο-ασφαλιστικές υποθέσεις και τη *δραστική μείωσή τους* για τις λοιπές υποθέσεις,
- την αναδιοργάνωση και επέκταση του θεσμού της *νομικής βοήθειας*, ο οποίος έχει αποδυναμωθεί,
- τη θέσπιση λιγότερο αυστηρών και ελαστικών προϋποθέσεων για την παροχή του *ευεργετήματος της πενίας*, καθώς, ακόμη και μετά τη διεύρυνση στη διοικητική δίκη, που επιχειρήθηκε με το άρθρο 6 παρ. 8 του Ν. 4055/2012, ο κύκλος των δικαιούχων παραμένει πολύ περιορισμένος,
- καθώς, με την επιβολή *δικαστικού ενσήμου* και για τις *αναγνωριστικές αγωγές*, έχει ήδη επιβαρυνθεί πολύ η πρόσβαση στη δικαιοσύνη, η ΕΕΔΑ έχει επίσης προτείνει την *κατάργηση* της σχετικής διάταξης του άρθρου 70 Ν 3994/2011, τουλάχιστον για τις ίδιες υποθέσεις.

Τέτοια μέτρα ανταποκρίνονται και στις συστάσεις για λήψη μέτρων στήριξης των εργαζομένων στην παρούσα περίοδο κρίσης, που απευθύνουν διαρκώς στην Ελλάδα τα αρμόδια όργανα της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, κατόπιν καταγγελιών της ΓΣΕΕ¹².

Σημειώνουμε ότι το ΣτΕ (601/2012) έκρινε με τη διαδικασία της «πιλοτικής δίκης» (άρθρο 1 Ν 3900/2010) το ζήτημα της συνταγματικότητας του άρθρου 45, παρ. 2, του Ν 3900/2010, κατά το μέρος που αυξάνει το παράβολο για το παραδεκτό προσφυγής, από 25 σε 100 Ευρώ. Αποφάνθηκε, δε, ότι η υποχρέωση καταβολής παραβόλου που ανέρχεται στο ποσό αυτό δεν αντίκειται ούτε στα άρθρα 20, παρ. 1, του Συντάγματος και 6, παρ. 1, ΕΣΔΑ, ούτε στην αρχή της αναλογικότητας, επειδή «δεν είναι κατά κοινή πείρα τέτοιου ύψους, ώστε να μπορεί να θεωρηθεί ότι παρεμποδίζει το δικαίωμα του διοικουμένου να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων». Από την απόφαση αυτή, ενόψει και όσων προεκτέθηκαν, θα μπορούσε να συναχθεί ότι παράβολο ανώτερο των 100 Ευρώ παρεμποδίζει, εν πάση περιπτώσει, το δικαίωμα προσφυγής σε δικαστήριο. Η κατάσταση, όμως, έκτοτε επιδεινώθηκε και διαρκώς χειροτερεύει.

¹² Βλ. π.χ. International Labour Conference, 100th Session, Geneva, June 2011, *Report of the Committee on the Application of Standards, Part two: Observations and information concerning particular countries*, 18 Part II/68-II/72, *Conclusions*: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_157818.pdf. ILO, Observation (CEACR) - adopted 2012, published 102nd ILC session (2013), ό.π. στη σημ. 8.

Άλλωστε, η Ολομέλεια του ΣτΕ, με την υπ. αριθμ. 136/2013 απόφασή της, έκρινε ήδη αντισυνταγματική τη νομοθετική ρύθμιση, με την οποία προβλέπεται η καταβολή αυξημένου παραβόλου (ποσοστό 1% της προϋπολογισθείσας αξίας του διαγωνισμού) ως προϋπόθεση του παραδεκτού της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων ενώπιον της Διοικητικής Δικαιοσύνης. Ερμηνεύοντας τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και με βάση το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας, την ΕΣΔΑ και τις σχετικές Οδηγίες της ΕΕ, αποφάνθηκε ότι το επίμαχο αυξημένο παράβολο θα επιβάλλεται μόνο στην περίπτωση κατά την οποία απορριφθεί η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, και όχι ως προϋπόθεση του παραδεκτού.

Η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει επίσης ότι, με τη διαρκή και αλματώδη αύξηση των παραβόλων *δυσχεραίνεται η πρόσβαση στη Δικαιοσύνη μόνο για τους ιδιώτες*, αφού μόνον τα καταβάλουν, διάκριση ασύμβατη με το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Η αύξηση, του ύψους των παραβόλων δεν πρέπει να συνιστά μέσο περιορισμού του όγκου της δικαστικής ύλης. Μιας δικαστικής ύλης που έχει διογκωθεί με την *κακοδιοίκηση, τη δαιδαλώδη πολυνομία*, που αποτελεί πραγματική «μηχανή παραγωγής» διαφορών, όπως επισημαίνει και η Αιτιολογική Έκθεση του Σ/Ν που έγινε Ν. 3900/2010.

Η ευθύνη του Δημοσίου και των ΝΠΔΔ για την καθυστέρηση των δικών

Σοβαρή ευθύνη για την καθυστέρηση των δικών φέρουν το Δημόσιο και τα ΝΠΔΔ με την *αλόγιστη* από μέρους τους *άσκηση ένδικων βοηθημάτων και μέσων*, όπως επισημαίνει και η Αιτιολογική Έκθεση του Σ/Ν που έγινε Ν. 3900/2010.

Η ΕΕΔΑ, στις παρατηρήσεις της σχετικά με το προαναφερόμενο Σ/Ν και το Σ/Ν που έγινε Ν. 4055/2012, επικαλέστηκε ειδικότερη άποψη που διατυπώθηκε στην απόφαση της Διοικητικής Ολομέλειας του ΣτΕ 4/2010, ότι «ουσιώδης επιτάχυνση της διαδικασίας ενώπιον του ΣτΕ είναι απολύτως αδύνατο να επιτευχθεί χωρίς δραστική μείωση του αριθμού των υποθέσεων που εισάγονται ενώπιόν του. Η μείωση αυτή δεν μπορεί βεβαίως να επιτευχθεί με νομοθετικά μέτρα που θα απέκλειαν ή θα παρεμπόδιζαν υπέρμετρα το κατοχυρούμενο από το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ δικαίωμα των πολιτών να ζητούν την ακύρωση παρανόμων πράξεων ή παραλείψεων της Διοικήσεως. Για το λόγο αυτό, *το μόνο, κατ'ουσία, μέσο* που διαθέτει ο κοινός νομοθέτης για να επιτύχει τη δραστική μείωση των εισαγομένων ενώπιον του ΣτΕ υποθέσεων, *είναι η δραστική μείωση των ενδίκων μέσων που ασκούν το Δημόσιο και τα ν.π.δ.δ.*, δηλαδή, νομικά πρόσωπα, τα οποία, *ως φορείς ασκήσεως δημόσιας εξουσίας, δεν αποτελούν υποκείμενα του*

δικαιώματος δικαστικής προστασίας, που κατοχυρώνουν υπέρ των πολιτών το Σύνταγμα και η ΕΣΔΑ».¹³

Η άποψη αυτή υπενθυμίζει την «επιμονή της Διοικήσεως να εξαντλεί όλα, ανεξαιρέτως, τα προβλεπόμενα στο νόμο ένδικα μέσα κατά των δικαστικών αποφάσεων που δέχονται ένδικα βοηθήματα πολιτών». «Αν μελετηθούν σοβαρά οι συνέπειες της αλόγιστης ασκήσεως ενδίκων μέσων από το Δημόσιο και τα ν.π.δ.δ. (και μάλιστα όχι μόνον από την άποψη της υπέρμετρης επιμηκύνσεως του χρόνου επιλύσεως των διαφορών, αλλά και από την άποψη της προκαλουμένης σπατάλης πόρων), θα διαπιστωθεί ότι οι συνέπειες αυτές είναι κατά πολύ βαρύτερες από τις όποιες συνέπειες θα είχε ο περιορισμός της δυνατότητας της Διοικήσεως να ασκεί αίτηση αναιρέσεως ή έφεση».

Οι προαναφερόμενες παρατηρήσεις ισχύουν για δίκες σε κάθε δικαστήριο, όπου διάδικος είναι το Δημόσιο ή ν.π.δ.δ. Εξακολουθούν δε να είναι κρίσιμες, όπως δείχνει η καθημερινή κατάσταση στα δικαστήρια, που εμφανέστατα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πανθομολογούμενη αλόγιστη άσκηση ενδίκων μέσων εκ μέρους του Δημοσίου και των ν.π.δ.δ. Θα ήταν, συνεπώς, ευχής έργο, αν ο νομοθέτης λάμβανε υπόψη τις παρατηρήσεις αυτές και τις προτάσεις για συγκεκριμένα μέτρα που τις ακολουθούν.

Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την «κακή ποιότητα των νομοθετικών ρυθμίσεων»¹⁴, συντελεί στην αύξηση των υποθέσεων και την υπερβολική διάρκεια των δικών.

Για την αντιμετώπιση της καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης αναγκαία είναι η ενίσχυση της Δικαιοσύνης, με αύξηση του αριθμού των δικαστών και ενίσχυση της υλικοτεχνικής υποδομής των δικαστηρίων.

Με την ευκαιρία αυτή, η ΕΕΔΑ, υπενθυμίζοντας την κριτική που είχε ασκήσει στη διάταξη του άρθρου 89 του Σ/Ν που έγινε Ν. 4055/2012, με την οποία περικόπηκε η γονική άδεια των δικαστών κατά το ήμισυ περίπου (από 9 σε 5 μήνες) χαιρετίζει την υπ' αριθμ. 3590/2013 απόφαση του ΣτΕ (Ολ.), με την οποία κρίθηκε αντισυνταγματική, και συνεπώς ανίσχυρη και ανεφάρμοστη, η εν λόγω διάταξη, και αναμένει και την ταχεία νομοθετική κατάργησή της.

¹³ Πρακτικό Διοικητικής Ολομέλειας ΣτΕ 4/2010, ειδικότερη άποψη σχετικά με τη διάταξη που έγινε άρθρο 12 του Σ/Ν. Οι υπογραμμίσεις δικές μας. Η άποψη αυτή επικαλείται τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ *Radio France κατά Γαλλίας*, 23.09.2003, παρ. 26 (επί του παραδεκτού), *Ιερές Μονές κατά Ελλάδας*, 09.12.1994, παρ. 49, και *Εμπορικό, Βιομηχανικό και Αγροτικό Επιμελητήριο της Τιμσοαρά κατά Ρουμανίας*, 16.07.2009, σκ. 15. Στις αποφάσεις αυτές προσθέτουμε και τις ΕΔΔΑ *Section de commune d'Antilly κατά Γαλλίας*, 23.11.1999 (επί του παραδεκτού), και *Danderyds Kommun κατά Σουηδίας*, 07.06.2001 (επί του παραδεκτού).

¹⁴ Κατά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, ο «νόμος» πρέπει έχει συγκεκριμένες ιδιότητες, να είναι αρκούντως σαφής και προβλέψιμος. Βλ., ιδίως, ΕΔΔΑ, *Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 1)*, 26.4.1979, ΕΔΔΑ, *Tolstoy Miloslavsky κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 13.7.1995.